

KOSOVA TÜRKÇESİNDE İSTEK KİPİ BİÇİMBİRİMLERİNİN KULLANIM ÖZELLİKLERİ

İsa SULÇEVİ*
Fikret TURAN**

ÖZ

Kosova Türkçesi, Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili yapılmış olan sınıflandırmalarda Balkan Türkçesinin Batı Ağızları grubunda yer alır. Kosova’da yaşayan Türklerin anadili ve Kosova şehirlerinin bazılarında yaşayan Türk olmayan topluluklar tarafından “şehir dili” olarak konuştukları Türkçe, Kosova Türkçesidir. Mevcut resmi istatistiklere bakıldığında Kosova Türkçesini anadili olarak konuşanların sayısı “şehir dili” olarak konuşanların sayısından oldukça azdır. Diğer yandan Türkçeyi anadili olarak konuşanlar çoğunlukla iki veya daha çok dillidir. Bunun sonucu olarak Kosova Türkçesi Kosova’da konuşulan diğer dillerle yoğun bir ilişki içerisinde. Bu dil ilişkisinin Kosova Türkçesinde fiil çekimine bazı etkileri olmuştur. Bu çalışmada Türkçe gramer yazım geleneğinde çoğunlukla “istek kipi” başlığı altında ele alınan ve bu fiil çekiminde kullanılan biçimbirimlerin Kosova Türkçesinde kullanıldığı durumlar ele alınıp Standart Türkiye Türkçesinde bu yapıların karşıladığı anlamlar ve / veya işlevlerle karşılaştırılacaktır. İstek kipi biçimbirimlerinin Kosova Türkçesinde kullanıldığı örneklerin Arnavutça ve Sırpça karşılıklarıyla fiil çekimi karşılaştırmaları da yapılarak kod kopyasının bu dillerden hangisinden gelişmiş olabileceği hakkında fikir ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kosova Türkçesi, istek kipi, analitik fiil çekim unsuru, analitik gelecek zaman kipi, gereklilik kipi, yeterlik fiili, yardımcı modal fiil

USAGE CHARACTERISTICS OF OPTATIVE MOOD MORPHEMES IN KOSOVAR TURKISH

ABSTRACT

According to the classifications related to the Turkey Turkish dialects, Kosovo Turkish takes place in Western Balkans Turkish dialects group. Kosovo Turkish dialect is the dialects spoken by the Turkish community living in Kosovo, speaking it as their mother tongue, as well as, by the other non-Turkish

* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Öğrencisi, isasulcevci@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6537-1919>

** İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fikret.turan@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3532-3910>

communities, speaking it as “city language”. Considering the current official statistics, the number of those who speak Kosovo Turkish as their mother tongue is considerably lower than the number of those who speak Turkish language as “city language”. On the other hand, those who speak Turkish as a native speaker are mostly diglots or polyglots. As a result, Kosovo Turkish is in intense contact with other languages spoken in Kosovo. This language contacts had some impact on the verb inflection in Kosovo Turkish. This work is focused on the morphemes used for the inflection of the “optative mood” as well as, comparisons to the Standard Turkey Turkish meanings and / or functions. We will strive to create an opinion on Kosovo Turkish optative mood morphemes examples and their Albanian and Serbian equivalents doing the verb inflection comparison in order to reveal which of these languages have influenced the code copying.

Keywords: Kosovo Turkish, optative mode, analytical verb inflection element, analytical future tense, necessitative mood, potential mood, auxiliary modal verb

EXTENDED ABSTRACT

Studies related to the Kosovo Turkish language within the Western Balkan dialects were mainly focused on their phonetical and morphological features. Within this frame, optative mood was treated from the morphological viewpoint, while apart of the necessitative mood, morpo-syntactic features were not accented.

In Kosovo Turkish dialect, necessitative mood is expressed with the phrase *lazım+optative*. Sources related to the Kosovo Turkish dialect, mainly write of the necessitative mood being expressed with *lazım*, in rare cases *meçbur*, while *lazım+optative* was not mentioned. On the other hand, some sources related to the Cyprus Turkish and Gagauzian Turkish *lazım+optative* formula was mentioned as admissible.

In fact, the paradigm of Kosovo Turkish optative mood, being considered within the historical progress, is created from the suffixes used in *imperative mood*. Due to this, some studies mention these suffixes with the term of imperative-optative. These suffixes have undergone some phonetical changes appearing within the two dialects groups as: in the Eastern and Southern dialects (singular form) 1. *-(y)Aym*, 2. *-(y)Asın*, 3. *-sın, -sUn, -son* ^(Prizren and Mamuşa) (plural form) 1. *-(y)Alım, -(y)am* ^(Prizren), *-(y)om* ^(Mamuşa), 2. *-(y)Asınız*, 3. *-sınlar*; Central and Northern dialects (singular) 1. *-(y)Am*, 2. *-(y)Asın*, 3. *-sın, -sUn, (çokluk)* 1. *-(y)Alım, -(y)Alık*, 2. *-(y)Asınız*, 3. *-sınlar*.

Kosovo Turkish have copied some grammar categories from the contacting languages in the form of *selected copy*. Due to this, instead of Turkish synthetic verbs structures there are used some analytic inflection phrases. In the important part of the analytic verb structures the paradigm of optative mood plays significant role. Among the analytic structure verb inflections we can mention future mode, potential mode and necessitives.

Future tenses in Kosovo Turkish can be formed with both analytic form and synthetic verb phrases. In the formation of analytic future tense we use *var+optative*. The word *Var* and its antonym *yok* are used in the sense of noun in Turkish. While in Kosovo Turkish in the analytic future tense formation, these words are used as tense

formatting elements. On the other side, in Albanian language the synonym of the word *var*, which is *kam* in Albanian has the meaning of *have*. With this feature, the word is a verb. While the same word in Gheg dialect with the phrase *kam+infinitive* is used to form the future tense. Albanian Gheg dialect uses *s'kam*, for the negative form of future tense, while Kosovo Turkish uses the word *yok*. The phrasal *var+optative* can both express future tense, as well as, carries the meaning of necessity and obligation. Ex. While with the sentence: *yarın var uyuyalım dokuz kade kadar (tomorrow we will sleep until nine)* we express future intention, the example of: *var işleyeyim dokuz kade kadar (I have to work until nine)* expresses the necessity and obligation. On the other hand using the sentence: *Yarın yok cideyim işe (I won't go to work tomorrow)* we can derive either the meanings of intention or necessity. From the context we can comprehend one of these meanings: *I will not go to work tomorrow, I don't intent to go to work tomorrow* or *I don't have to go to work tomorrow*.

Analytic inflectional phrase formed with *Var/yok+optative* plus added (*-di perfect tense*), (*-miş past tense*) and conditionals of *i- verb (to be) (idi, imiş, ise)*, can form compound verb conjugations as *var idi+optative (-AcAktI-)* future past tense, *var imiş+optative (-AcAkmlİş-)* future inferential tense, or *optative (-AcAksA-)* future conditional. Moreover, using the phrase *var imiş idi+optative* there is created double compound conjugation, which expresses pluperfect that does not exist in Turkish.

As mentioned above, necessitative mood is formed of two words in analytic moulds. Whereas, Turkey Turkish language expresses the necessity with the suffix *-mAll*. Using *Lazım+optative* as analytic necessitative structure we express simple present tense necessity. While using past tense, perfect tense and conditionals (*idi, imiş, ise*) of *i-verb (to be)* we derive the meanings: *lazım idi+optative (verbal noun+possessive suffix: gerekti / gerekirdi / -mAllydI-)*, *lazım imiş+optative (verbal noun+possessive suffix: gerekmiş / gerekirmiş / -mAllymİş-)* and *lazım ise+optative (verbal noun+possessive suffix: gerekse / gerekirse / -mAllysA-)*.

In Kosovo Turkish, apart from the Prizren Turkish dialect, potential mood can be used in synthetic and analytic form. Analytical potential mode is formed with *edebil+optative*. Ex. *edebilirim konuşayım (I can speak)*, *edebilir misin yazasın (Can you write)*.

Moreover, optative mood can be used in modal auxiliary verbs. Although these structures are formed as phrases *-mAk iste-*, *-mAyA başla-*, *-mAyI düşün-* in Turkey Turkish, in Kosovo Turkish the words forming these phrases are different in the aspect of sequence and paradigm. In Kosovo Turkish, these potential modes can be forms with phrases such as *isteyim+optative*, *başlayım+optative*, *düşünüm+optative*.

Giriş

Balkanlar'da konuşulan Türkçe çoğunlukla "Rumeli Ağızları" terimiyle karşlanır. Németh¹ ile Mollova² tarafından Rumeli Ağızlarıyla ilgili olarak yapılan sınıflandırmada Kosova Türkçesi "Batı Rumeli Ağızları" içerisinde yer alır. Kosova Türkçesi hakkında

¹ Gyula Németh, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", *TDAY-Belleten*, 1981, s. 113-167.

² Mefküre Mollova, "Balkanlardaki Türk Ağızlarının Tasnifi", *TDAY-Belleten*, 1999, 1996, s. 167-176.

yapılan çalışmalar arasında Hafız³, Jusuf⁴, Morina⁵, Canhasi⁶, Jable⁷, İğci⁸, Gülsevin⁹, Gülensoy¹⁰, Günşen¹¹ gibileri öne çıkmaktadır. Bu çalışmalarda daha fazla Kosova Türkçesinin fonetik ve morfolojik özellikleri ele alınmıştır.

Kosova Türkçesinin sentaks özellikleri şimdiye kadar kısmen ele alınmış, dolayısıyla layıkıyla üzerinde durulmamıştır. Balcı¹² ve Cangür¹³ bu anlamda zikrolunabilecek iki denemedir.

Kosova Türkçesinde istek kipi biçimbirimlerinin kullanıldığı durumların ele alınacağı bu çalışma, konunun hem morfolojik hem de sentaktik açıdan tartışılmasını gerektirmektedir. Ancak öncelikle Türkçe gramer kaynaklarında istek kipi ve / veya emir kipi diye adlandırılan bu kategori hakkındaki tanımlara bakmak gerekir.

Günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan istek kipi eklerinin aslında emir ve istek kiplerini yapmak için kullanılan eklerin karışmasından ortaya çıktığını belirten Ergin¹⁴, günümüzdeki *-a, -e* istek kipi ekinin Eski Türkçedeki *-ge, -ga (-gey, -gay)* 'den geldiğini belirtir. Banguoğlu¹⁵ istek kiplerini “konuşan kimsenin kılış ve oluş hakkındaki açık eğilimini gösterirler” şeklindeki tanımından sonra *İsteğin Bildirilmesi*¹⁶ alt başlığında “kararlı bir dilek ifade eder ve yerine göre buyuru anlamına yaklaşır” açıklamasını yapmıştır. Deny¹⁷ fiil çekiminde kullanılan kişi eklerine yer verdiği tabloda “Buyruk eki” terimini kullanmıştır. Korkmaz¹⁸ istek kipini “fiile istek, niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir” şeklinde tanımlamıştır. Németh¹⁹ de “istek kipi” terimini tercih etmiştir. Gülsevin²⁰ ise

³ Nimetullah Hafız, *Prizren Türk halk edebiyatı metinleri ve ağız hususiyetleri*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1975.

⁴ Sureja Jusuf, *Prizrenski Turski Govor*, Jedinstvo, Priština, 1987.

⁵ İrfan Morina, *Mamuşa Türk Halk Ağızı Üzerinde Dil Araştırması*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1985.

⁶ Suzana D. Canhasi, *Kosova-Makedonya Türk Ağızlarında Yapım ve Çekim Ekleri*, Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Priştine, 2004.

⁷ Ergin Jable, *Kosova Türk Ağızları-İnceleme, Metin, Sözlük*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2010.

⁸ Alpay İğci, *Viçitürin-Kosova Türk Ağızı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010.

⁹ Gürer Gülsevin, XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları: Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihi Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi Örneği, TDK, Ankara, 2017.

¹⁰ Tuncer Gülensoy, “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, *TDAY-Belleten*, 1984, s. 87-147.

¹¹ Ahmet Günşen, “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları”, *Turkish Studies*, 4 / 8, 2009, s. 225-254.

¹² Mustafa Balcı, “Kosova ve Makedonya Türk Ağızlarında Devrik Cümle Meselesi”, *Avrasya Etüdlere*, 38, 2010, s. 43-60.

¹³ Ahmet Cangür, *Kosova Türkçesi Priştine Ağızı Sözdizimi Özellikleri*, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren, 2009.

¹⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak, İstanbul, 2004, s. 311.

¹⁵ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK, Ankara, 1990, s. 469.

¹⁶ a.g.e., s. 470.

¹⁷ Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi*, Çev. Ali Ulvi Elöve (1941), Uyarlama: Ahmet Benzer, Kocabalı, İstanbul, 2012, s. 348.

¹⁸ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK, Ankara, 2009, s. 648.

¹⁹ Gyula Németh, Vidin Türkleri: Ağız Araştırmaları: Folklorik Metinler Üzerinde, Abdurrahman Güzel, TDK, Ankara, 2014, s. 98.

²⁰ Gülsevin, a.g.e., s. 112.

“emir-istek” terimini kullanmıştır. Türkçenin emir ve istek kipi çekiminde kullanılan ekler hakkında bir değerlendirme yapan Ercilasun²¹, Türkçe gramer kaynaklarına atıfta bulunarak farklı bakış açılarına yer vermiş ve sonuçta teklik ile çokluk birinci kişi eki olan *-ayım* ve *-alım* eklerinin istek yerine emir kipi eki olarak ele alınması gerektiği görüşünü ortaya koymuştur.

1. Kosova Türkçesinde İstek Kipi Ekleri

Kosova Türkçesinde “istek kipi” diye adlandırdığımız bu çekim için kullanılan ekler iki çeşittir. Bunların birincisi teklik ve çokluk birinci kişide *-ayım* ve *-alım*²² eklerini kullanan Güney-Güneybatı ağız tabakası (Prizren, Mamuşa, Gilan ve Dobırçan), ikincisi ise *-a*, *-e* ekini kullanan Kuzey ağız tabakasıdır (Priştine, Yanova, Mitroviça ve Viçitırın).

Birinci grupta yer alan ağızlarda *-ayım* ve *-alım* ekleri fonetik değişime uğramış haldedir. Teklik birinci kişi eki son ünlüsünü düşürerek *-eym* ve *-aym* şeklini almıştır. Çokluk birinci kişi eki ise Gilan ve Dobırçan’da *-alım*, *elım* şeklinde söylenirken Prizren’de *-am*, Mamuşa’da *-om* şeklinde söylenir.

İkinci ağız tabakasını oluşturan Priştine, Yanova, Mitroviça ve Viçitırın’da teklik birinci kişi eki *-am*, *-em* şeklindedir. Çokluk birinci kişi eki ise hem *-alım*, *elım* hem de *-alık*, *elik*²³ şeklinde söylenir.

Kosova Türkçesinin yok olmakla karşı karşıya olan İpek ağızında teklik birinci kişi eki tespit edilememiştir. Teklik ikinci kişi için kullanılan *-si* eki ses düşmesi olayı neticesinde gelişmiş olabilir. Ancak bunun kesin bir tespit olarak ortaya konması için daha geniş bir araştırma gereklidir.

Kosova Türkçesinde istek kipi çekiminde kullanılan ekler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1. Kosova Türkçesinde istek kipi çekiminde kullanılan ekler

Yer ²⁴	İpek	Pr., Mt., Vç., Yn.	Gl., Db.	Pz.	Ma.	
Kişi						
Teklik	1.	<i>-(y)am</i> , <i>(y)em</i>		<i>-(y)aym</i> , <i>-(y)eym</i>		
	2.	<i>-(X)si</i>		<i>-(y)asın</i> , <i>-(y)esın</i>		
	3.	<i>-sun</i>		<i>-sın</i> , <i>-sun</i> , <i>-sün</i>		
Çokluk	1.	<i>-(y)alım</i> , <i>-(y)ełım</i> / <i>-(y)alık</i> , <i>-(y)elik</i>		<i>-(y)alım</i> , <i>-(y)ełım</i>	<i>-(y)am</i>	<i>-(y)om</i>
	2.			<i>-(y)asınız</i> , <i>-(y)esınız</i>		
	3.	<i>-sınle:</i>		<i>-sınlar</i>		

²¹ Ahmet B. Ercilasun, “Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine”. *Makaleler: Dil - Destan - Tarih - Edebiyat*, Ekrem Arıkoğlu, Akçağ, Ankara, 2007, s. 364-370.

²² *İ* işreti kalın boğumlanan “I” sesini karşılar

²³ Gülsevin, *a.g.e.*, s. 120, *(y)AIIK* eki hakkında “sonradan geliştirilmiş bir yapı olabileceği gibi, eski bir şeklin birkaç yerde korunmuş örneği de olabilir” şeklinde bir görüş ileri sürmüştür.

²⁴ Pr.: Priştine, Mt.: Mitroviça, Vç.: Viçitırın, Yn.: Yanova, Gl.:Gilan. Db.: Dobırçan, Pz.: Prizren, Ma.: Mamuşa

Teklik birinci kişi için Kosova'nın farklı yerlerinde iki farklı ek kullanıldığı yukarıda ifade edildi. Bu eklerden *-Aym* şekli bazen şimdiki zaman çekiminde birinci kişi çekimi ile sesteşlik özelliği gösterir. Bu sesteşlik özelliği şimdiki zaman çekiminde *-Ay* ekini²⁵ alan ünsüzle biten tek heceli fiil köklerinde söz konusudur. Örneğin *koşaym, düşeym* gibi örnekler hem istek kipi hem de şimdiki zaman kipi çekiminde aynı söylenir. Ancak ünlü ile biten ve şimdiki zaman kipi çekiminde *-i* ekini gerektiren fiil kök ve gövdelerinde böyle bir sesteşlik görülmez. Örneğin *verim* (şimdiki zaman 1. kişi), *vereym* (istek kipi 1. kişi), *anlaym* (şimdiki zaman 1. kişi) *anlayaym* (istek kipi 1. kişi) gibi. Prizren'de bazı konuşmacılar *lazım vereym, lazım alaym* yerine *lazım verim, lazım alım* şekillerini kullandıklarına da şahit olunmuştur. Bu da Prizren ağızında istek kipi teklik 1. kişi eklerinin şimdiki zaman teklik 1. kişi eki ile yer değiştirdiğini göstermektedir. *-Am* ekini kullanan ağızlarda ise istek kipi teklik 1. kişi ekiyle şimdiki zaman teklik 1. kişi ekinin karıştırılması söz konusu değildir.

Çokluk 2. kişi ile ilgili olarak İğci²⁶ Vıçitırın ağızında *-(y)In* ekinin kullanıldığını belirtmiştir. Ancak bu ekin emir kipi için kullanıldığı görülmektedir. Zaten İğci, konuyu "Emir / İstek" başlığı altında ele almıştır. Bu çalışmada ise "istek" diye adlandırılan ve işlev olarak Kosova Türkçesinde fiil çekiminin bir parçası olarak kullanılan kelimeler analitik çekim unsuru²⁷ işlevleri bakımından ele alınacağı için emir kipi üzerinde durulmayacaktır.

2. İstek Kipinin İşlevi

Bu kipin işlevi konusunda Türkçe gramer kaynaklarından aktarmaların yapılmasında fayda görülmüştür. Bu aktarmaların bir kısmı birebir, bir kısmı da özetlenerek yapılmıştır.

İstek kipi hakkında Ergin²⁸ "bugün istek fonksiyonu için istek şeklinin yerini emir şekli almış gibidir. Emir şekli söyleyiş edasına göre emir veya istek olarak her iki kipin de yerini tutmaktadır" tespitini ortaya koymuştur. Korkmaz²⁹ ise şu tespiti ortaya koymuştur: "diğer kiplerde olduğu gibi istek kipinin de 'istek' temel görevi dışında yer yer 'gereklilik, yeterlik, yetersizlik, emir, rica, tahmin, kabullenme, alkış ve kargış'a

²⁵ Kosova Türkçesinde şimdiki zaman kipi çekimi için kullanılan ekler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nebahat Sülçevsi, "Kosova Türk Ağızlarında Şimdiki ve Geniş Zaman Kipinin Yapılışı" *Dil Araştırmaları*, S. 12, 2013, s.175-190.

²⁶ İğci, *a.g.e.*, s. 63-65.

²⁷ Türkçenin ad ve fiil çekimi kelime tabanlarına fiil çekim eklerinin getirilmesi suretiyle yapılmaktadır. Hint-Avrupa dillerinde hem fiil çekim ekleri hem de "yardımcı fiil" (İng. Auxiliary verb) diye tabir edilen unsurlarla zaman, kip ve çatı gibi kategoriler yapılmaktadır. Türkçede "yardımcı fiil" terimi, ad soylu veya adlanmış fiil soylu Türkçe kelimelerle, yabancı kaynaklı ad soylu kelimelerin fiilleştirilmesinde kullanılan *imek, etmek, olmak, eylemek, kılmak* filleri ve esas fiile tasvir anlamı katan *ver-, dur-, kal-, yazı* gibi fiilleri (...) (Korkmaz 2007: 241) kapsar. Hint-Avrupa dillerinde "yardımcı fiil" diye adlandırılan unsurlarla zaman, kip ve çatı gibi kategoriler karşılanır ve bu tür fiil yapılarına analitik (İng. Analytical) (örneğin bkz. <http://www.dictionary.com>) yapı denir. Burada "tasviri" veya "tasvir fiili" terimini kullanmayı tercih etmemişimizin nedeni Kosova Türkçesinde "analitik çekim unsuru" diye adlandırabileceğimiz terimin Hint-Avrupa dillerindeki "yardımcı fiil" unsurlarının işlevine benzer bir işlevi yerine getirmiş olmasından ileri gelmektedir. İng. Analytic: characterized by a relatively frequent use of function words, auxiliary verbs, and changes in word order to express syntactic relations, rather than of inflected forms (çevrimiçi: <http://www.dictionary.com>, 20.02.2018)

²⁸ Ergin, *a.g.e.*, s. 312.

²⁹ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 652.

kayan ya da geniş ve gelecek zaman yerini tutan kullanışları görülmektedir”.

Diğer yandan Gülsevin³⁰ emir-istek kipinin ağızlardaki kullanışı hakkında şu görüşünü bildirmiştir: “Emir kipinin yanı sıra istek, dilek, temenni, dua, yalvarma, rica vb. işlevleri de taşımaktadır. Ölçünlü dillerde emir, istek, dilek, temenni, rica vb. işlevler için farklı şekiller beklense de ağızlarda bu ayırım çok belirgin değildir”.

Eski Anadolu Türkçesinde istek kipinin kullanıldığı anlamları Özkan³¹ doğrudan istek, gelecek zaman, şart, geniş zaman, şimdiki zaman, emir, gereklilik, ihtimal, gibi alt başlıklar altında ele almış ve örnekler vermiştir. Ayrıca “-mak, -mek / -ma, -me isim-fiili (...) göreviyle de kullanılmıştır” şeklinde bir tespit ortaya koymuştur.

Kıbrıs Türkçesinde emir-istek eklerinin kullanılışıyla ilgili olarak Demir³² şu bilgiye yer verir: “Emir-istek için kullanılan -AyIm, -AsIn, -sXn, -Aflm, -AsXñXz, -sXnnAr ekleri aynı zamanda bağımlı cümleler kurmak için kullanılabilir. Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi sağa dallanan ve genellikle ana cümlenin ögesi olarak kullanılan bağımlı cümlelerin yüklemli emir-istek eklerinden birisini almaktadır”.

İstek kipinin Gagavuz Türkçesi ile Kıbrıs Türkçesinde fiil çekiminin bir unsuru olarak kullanıldığını Aslan³³ da belirtmektedir. Bu ağızlarda gereklilik kipi için *lazım* + *istek kipi* şeklinde bir yapı kullanıldığı belirtilmiştir.

2.1. Kosova Türkçesinde İstek Kipinin İşlevi

Kosova Türkçesinde istek kipi, istek, dilek, temenni, emir görevlerinin yanı sıra analitik fiil çekiminin bir unsuru olarak yaygın kullanım alanına sahiptir. Bu yaygın kullanımı nedeniyle Kosova Türkçesinde fiil çekiminin en önemli çekim unsurlarından biri olduğunu söylemek mümkündür. İstek kipinin bu yaygınlığı Kosova Türkçesinin ilişkide olduğu Arnavutça ve Sırpçadan bazı morfolojik ve morfo-sentaktik kopyalardan ileri gelmektedir. Bu kopyalar *seçilmiş kopya*³⁴ olup Arnavutça ve / veya Sırpça gramer yapılarının Türkçede anlamsal eşdeğeri olan kelimelerle karşılanması şeklinde ortaya çıkar. Örneğin *var cideym / cidem* şeklinde söylenen ve *gideceğim, gitmeliyim, gitmek zorundayım, gitmeye niyetim var* anlamlarını karşılayan ifade Arnavutçadan seçilmiş kopya şeklinde Kosova Türkçesinde görülen bir yapıdır. Peki bu yapı Sırpçadan da kopyalanmış olamaz mı sorusu akla gelebilir. Sırpçada analitik fiil çekiminde kullanılan ve “yardımcı fiil” (pomoćni glagol) olarak adlandırılan biçim birimler *biti (imek)* ve *hteti (istemek)*³⁵ fiilleridir. Arnavutçada ise “yardımcı fiil” (folje ndihmëse) *jam (imek)* ve *kam (sahip olmak)*³⁶ fiilleridir.

³⁰ Gülsevin, a.g.e., s. 112.

³¹ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s.138-143.

³² Nurettin Demir, “Kıbrıs’ta Türkçe”, *Suya Düşen Sancak: Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine İncelemeler*, Nihat Öztoprak ve Bayram Ali Kaya, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 60-79.

³³ Birsnel Oruç Aslan, “Kıbrıs Türk Ağzı ile Gagavuzcada Gereklilik Yapısı”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 20, 2010, s. 175-186.

³⁴ Lars Johanson, *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, Çev. Nurettin Demir, TDK, Ankara, 2007, s. 33-36.

³⁵ Predrag Piper, Ivan Klajn, *Normativna Gramatika Srpskog Jezika*, 2. dopunjeno i izmenjeno izdanje, Matica Srpska, Novi Sad, 2014, s. 197.

³⁶ Fatmir Agalliu, Shaban Demiraj, Mahir Domi, *Gramatika e gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002, s. 260.

2.1.1. Gelecek Zaman Kipi Yapımında İstek Kipinin Kullanılışı

Kosova Türkçesinde gelecek zaman kipi yapımında -(y)AcAk eki kullanılmakla beraber *var* ve *yok* kelimeleri de kullanılmaktadır. *Var*³⁷ sözcüğü Türkçe Sözlüğün 10. baskısında şu şekilde açıklanmıştır:

1. s. Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, **yok** karşıtı: *Var gücüyle çalışmak*. 2. is. dbl. Sahiplik bildiren olumlu ad cümleleri kuran bir söz: “*Rahatsız etmek istemem hem de işim var.*” - H. E. Adıvar. 3. i. Elde bulunan her şey: “*Elimizden alınan şeyler bütün varımız ve bütün varlığımızdır.*” - R. E. Ünaydın.

*Yok*³⁸ sözcüğü de aşağıda aktarıldığı şekilde açıklanmıştır:

1. s. Bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), **var** karşıtı, 2. is. Yasaklanmış olan şey, yasak: *İçki, sigara yok*. 3. is. Olmayan, bulunmayan şey: *Sen yoktan anlamaz mısın?* 4. e. “Hayır” anlamında kullanılan bir söz: *Geldiler mi? -Yok, daha gelmediler*. 5. bağ. Birbirine karşıt iki cümleden, ikincisinin başına getirilen bir söz: *Verdiler; ne âlâ; yok vermediler, döner gelirsin*. 6. bağ. Birinin söylediği sözlerden genelde kuşulanıldığında veya sözler hafifsendiğinde kullanılan bir söz: *Yok kâğıdı kalmamış, yok mürekkebi iyi değılmiş, hasılı bir alay bahaneler!* “*Yok ben seni adam ettim, yok haddini bil, yok üstümüze düşeni yapalım.*” - A. İlhan. 7. e. Savunulan bir düşüncüyü doğrulayan sözün başına getirilir: *Yok, doğrusu iyi adam, kim ne derse desin.*

Yukarıda alıntılanan açıklamalarda *var* ve *yok* kelimeleri sıfat, isim, edat, bağlaç gibi görevlerde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Arnavutçada ise *kam* ve onun olumsuzu olan *s'kam* (kısa şekli) veya *nuk kam* kelimeleri tek başına veya deyimleşmiş olarak *sahip olmak, iyisi olmak, bulundurmak, malik olmak, bir özelliğı olmak, bir hisse sahip olmak, hakkı olmak, fikri olmak* gibi anlamları ifade eder. Bunun dışında, yukarıda belirtildiğı üzere, analitik fiil çekim unsuru (yardımcı fiil) görevinde kullanılmaktadır. Kosova’da konuşulan Gega³⁹ lehçesi gelecek zaman kipi çekiminde *kam*⁴⁰ (ve olumsuz şekli olan *s'kam / nuk kam*) yardımcı fiilini kullanır. *Kam + mastar* şeklinde yapılır.

Kosova Türkçesinde ise analitik yapıli gelecek zaman kipi *var + istek kipi* şeklinde yapılır. Olumsuzu ise *yok + istek kipi* şeklindedir. Basit gelecek zaman kipi yapımında kişi ve sayı kategorisi *istek kipinin* paradigması⁴¹ içinde kapsanmıştır. *Var* ve *yok* kelimeleri sadece zaman ve kip kategorisini karşılar. Birleşik zamanlı çekimlerde ise *i-* fiili ekleşmemiş olarak *var* veya *yok* sözcüğünün arkasına getirilir.

Bu yapıda oluşan basit ve birleşik zamanlı fiil çekimleri aşağıda örneklerle verilmiştir.

³⁷ *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK, Ankara, 2005.

³⁸ a.g.e.

³⁹ Arnavutçanın Kosova, Makedonya, Arnavutluk’un kuzeyi, Karadağ ve Sırbistan’da konuşulan lehçesidir. Dolayısıyla Kosova Türkçesinin temasta olduğı Arnavutça, Gega lehçesidir.

⁴⁰ Martin Camaj, *Albanian Grammar: with exercises, hcrestomathy and glossaries*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1984, s. 132.

⁴¹ Bir çekimde kip, zaman, kişi ve sayı gibi kategorileri karşılayan ekler ile analitik çekim unsurları dizisini ifade eder.

2.1.1.1. Gelecek Zaman Kipi

Tablo 2. *Git-* fiilinin analitik çekim yapıları gelecek zaman paradigması

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Var cideym / cidem	Var cidehm / cidelik / cidam / cidom / cidok
2.	Var cidesin / cidisi	Var cidesiniz
3.	Var citsın / citsun	Var citsınlar / citsınle:

Tablo 3. *Anla-* fiilinin analitik çekim yapıları gelecek zaman paradigması

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Var anlayaym / anlayam	Var anlayalım / -yalık / -yam / -yom / -yok
2.	Var anlayasın / -ysi	Var anlayasınız
3.	Var anlasın / -sun	Var anlasınlar / -sınle:

Olumsuz şekli *var* yerine *yok* sözcüğü getirilmekle yapılır. *Yok cideym, yok cidesin* gibi.

Soru şekli *var* veya *yok* kelimelerinin arkasına *mi* soru eki getirilerek yapılır. *Var mi cidesin, yok mi yapasın* gibi. Ancak olumsuz soru şekli çok tercih edilen bir yapı değildir.

2.1.1.2. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Yukarıda da belirtildiği üzere birleşik zamanlı fiil çekimleri *i-* fiili getirilmek suretiyle yapılır.

Tablo 4. *Yaz-* fiilinin gelecek zaman hikâyesinin paradigması

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Var idi yazaym / yazam	Var idi yazalım / -alık / -am / -om / -alok
2.	Var idi yazasın / -aysi	Var idi yazasınız
3.	Var idi yazsın	Var idi yazsınlar / -sınle:

Bu kipin soru ve olumsuz şekilleri de basit zamanlı çekim paradigmasına benzer şekilde yapılır. *Var idi mi yazaym, yok idi yazaym* gibi. Burada dikkate değer olan şey soru ekinin hikaye birleşik zamanı için kullanılan *i-* fiilinin arkasına getirilmiş olmasıdır.

2.1.1.3. Gelecek Zamanın Rivayeti

Bu çekim şeklinde *i-* fiili getirilir.

Tablo 5. *Yorul-* fiilinin gelecek zaman rivayetinin paradigması

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Var imiş yorulaym / yorulam	Var imiş yorulalım / -alık, yorolam / -om / -alok
2.	Var imiş yorulasın / -asi	Var imiş yorulasınız / yorolasınız
3.	Var imiş yorulsun	Var imiş yorulsunlar / yorolunsunlar / yorolsınle:

Yorul fiili Prizren, Mamuşa ve İpek'te ilerleyici benzeşme sonucunda *yorul-* şeklini alır.

Soru ve olumsuz şekilleri de hikaye birleşik zamanına benzer şekilde yapılır.

2.1.1.4. Gelecek Zamanın Şartı

Bu çekim şeklinde *i-* fiili getirilir.

Tablo 6. *Uyu-* fiilinin gelecek zaman rivayetinin paradigması

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Var ise uyuyaym / uyuyam	Var ise uyuyalım / -yalık, -yam / -yom / -yalok
2.	Var ise uyuyasın / -yasi	Var ise uyuyasınız
3.	Var ise uyusun	Var ise uyusunlar / -sınle:

Şart Birleşik zamanın olumsuzu da *yok ise + istek* şeklinde yapılır.

2.1.1.5. Gelecek Zamanın Katmerli Birleşik Zamanları

Çok seyrek olmakla birlikte *rivayetin hikayesi* ve *rivayetin şartı* diyebileceğimiz katmerli birleşik zaman çekimlerine rastlanabilir. Rivayetin hikayesi *var imiş idi + istek*, rivayetin şartı da *var imiş ise + istek* şeklinde yapılır.

2.2. Gereklilik Kipi Yapımında İstek Kipinin Kullanılışı

Ergin⁴² ve Korkmaz⁴³ Türkiye Türkçesi gereklilik kipi ekinin Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerinde ortaya çıktığını, Osmanlıcanın ilk dönemlerinde *-meli*, *-malu* şeklini aldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu ekin oluşumundan önce Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik anlamı Ergin'e⁴⁴ göre *sA gerek*, *-A gerek* öbekleriyle, Korkmaz'a⁴⁵ göre de *-mAk gerek*, *-mA gerek*, *-A gerek* ve *-sA gerek* öbekleriyle karşılanmıştır. Banguoğlu⁴⁶ ve Deny⁴⁷ verdikleri örneklerde *-mAll* gereklilik kipi ekinin *-mA + iyelik + gerek* anlamını karşılayacak bir aktarma yapmışlardır. Koraş⁴⁸ tarafından kaleme alınan bir makalede gereklilik anlamını karşılayan kelimeler hakkında şu tespit ortaya konmuştur:

“Eski Türkçeden beri kullanılan, gerek kelimesi yardımı ile yapılan çekim; gerek kelimesinin eş anlamlısı olan Arapça kökenli **lâzım**, nadiren **mecbur**, **şart**, **farz** gibi kelimeler yardımıyla ve Türkçe bir yardımcı fiille **icap (et-)**, mecbur olmak / kalmak), farz (ol-), şart (ol-) Farsçadan dilimize geçmiş olan zor (zorunda kalmak / olmak) kelimesi yardımıyla da yapılmaya başlanmış ve Türkçenin ifade gücü daha da artmıştır.”

Demir⁴⁹, “Türkçede gereklilik ifadesi yalnızca fillere *-malı*, *-meli* eki getirilerek yapılan çekimden ibaret değildir. Gereklilik ifade etme konusunda Türkçe büyük bir zenginliğe sahiptir” ifadesini kullanmıştır. Aynı makalede Türkiye Türkçesinde gereklilik anlamı ifade eden diğer analitik yapılarla da yer verilmiştir.

Yukarıda Kıbrıs Türkçesi ile Gagavuz Türkçesinde gereklilik kipinin *lazım + istek kipi* öbeği ile yapıldığı aktarılmıştır. Demir⁵⁰, bu öbeğin yapısının sağa dallanan Hint-Avrupa sentaksına benzer olduğunu ifade etmiştir.

⁴² Ergin, *a.g.e.*, s. 313.

⁴³ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 694.

⁴⁴ Ergin, *a.g.e.*

⁴⁵ Korkmaz, *a.g.e.*

⁴⁶ Banguoğlu, *a.g.e.*, s. 471.

⁴⁷ Deny, *a.g.e.*, s. 367.

⁴⁸ Hikmet Koraş, “Türkiye Türkçesinde Gereklilik”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 17, 2014, s. 135-154.

⁴⁹ Necati Demir, “Türkçede Gereklilik Kipleri ve Anlamdaşları”, *TDAY- Belleten*, 2003, c. I, s. 11-22.

⁵⁰ Demir, “Kıbrıs'ta Türkçe”, s. 60-79.

Kosova’da Türkçenin ilişkide olduğu Arnavutça ve Sırpçada “gereklilik” anlamı modal fiillerle karşılanır. Arnavutçada *duhet* (*gerek-*)⁵¹, Sırpçada ise *treba* (*gerek-*) ve *mora* (*zorunda ol-*)⁵² modal filleri kullanılır.

Kosova Türkçesinde gereklilik anlamını karşılamak üzere *lazım + istek kipi* veya nadiren *meccur + -i fiili + istek kipi* yapıları kullanılır. Ama *-mAli* şeklinin kullanıldığını ortaya koyan iki çalışma da mevcuttur⁵³. İğci⁵⁴ Vıçitirin ağzında gereklilik kipinin “lazım” sözcüğüyle yapıldığını bildirmiştir. Morina⁵⁵ Mamuşa ağzında gerekliğin “meccur” ve “lazım” kelimeleriyle yapıldığını belirtir. Diğer yandan Tunuslu⁵⁶ Priştine Türk ağzında gereklilik için *meccur*, *lazım* ve *yüçimli* (yükümlü) kelimelerinin kullanıldığını belirtmiştir.

Tunuslu’nun⁵⁷ gereklilik yapımında kullanıldığı yönünde tespit ettiği “yükümlü” sözcüğü *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzunda*⁵⁸ yer alan bir kelime olup Kosova Türkçesinde yaygınlık kazanması bakımından yeni olduğu anlaşılmaktadır. Karşılığında 1. *Mükellef*, 2. *Mes’ul* anlamları verilmiştir. Dolayısıyla sözcüğün yeni olması nedeniyle böyle bir kullanımın birey dil (idiolect) özelliği olma ihtimalini göz önünde tutmak lazım. Hafız⁵⁹ ve Canhasi’nin⁶⁰ tespit ettikleri *-mAli* kullanım Kosova Türkçesi açısından ilgi çekicidir. Bu kullanımın Kosova Türkçesinde eskiden var olup daha sonra terk edilmiş bir kullanım mı, yoksa derleme esnasında kaynak kişinin üst dil değişkesini tercih etmesinden mi ileri geldiğini tespit etmek pek mümkün gibi görünmüyor. Özetle Kosova Türkçesinde gereklilik anlamı için *lazım + istek* ve *meccur + -i fiili + istek* yapısının daha işlek olduğu belirtmekle yetinilmesi gerekir.

Prizren, Mamuşa ve İpek ağızlarında *lazım + fiil + ma* ve *meccur + -i fiili + fiil + ma* yapıları yukarıda belirtilen yapılarla benzer şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür. Demek oluyor ki bu ağızlarda hem *istek kipli* hem de *isim-fiil* şekilli yapılar kullanılagelmektedir. Yalnız *isim-fiilli* yapılarda kişi kategorisi belirgin değildir. Bu nedenle kişi kategorisini ifade etmek için ya bağlamdan yararlanılır ya da kişi zamiri kullanılır. Örneğin *-Yarın ne var yapasın? -Lazım citma işe*. Bu örnekte öznenin teklik 1. kişi olduğu bağlamdan anlaşılmaktadır.

Gereklilik yapılarının hem basit hem de birleşik zamanlı çekim şekilleri vardır. Aşağıda gereklilik yapıları tablo halinde verilmiştir.

2.2.1. Geniş Zaman Gereklilik Kipi

Tablo 7.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Lazım işleyeyim / işleyem	Lazım işleyeyim / -yehık, -yam / -yom / -yeloık
2.	Lazım işleyesın / -yesi	Lazım işleyesınız
3.	Lazım işlesın	Lazım işlenlar / -sınle:

⁵¹ Agalliu, *a.g.e.*, s. 261.

⁵² Klajn, *a.g.e.*, s. 283.

⁵³ Canhasi, *a.g.e.*, s. 102; Hafız, *a.g.e.*, s.102.

⁵⁴ İğci, *a.g.e.*, s. 68.

⁵⁵ Morina, *a.g.e.*, s. 537.

⁵⁶ Tunuslu, *a.g.e.*, s. 221.

⁵⁷ *a.g.e.*

⁵⁸ *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*, TDK, İstanbul, 1935, s. 335.

⁵⁹ Hafız, *a.g.e.*

⁶⁰ Canhasi, *a.g.e.*

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Mecbur-im işleyeyim / -yım işleyem	Mecbur-sık işleyeyim / -yehik, -yam / -yom / -yelok
2.	Mecbur-sın işleyesın / işleyesi	Mecbur-sınız işleyesınız
3.	Mecbur-dır işlesın	Mecbur-dırlar islesınlar / işlesınle:

Mecbur ile yapılan gereklilikte *i-* fiili kullanıldığı için Prizren, Mamuşa ve İpek ağızlarında *isim-fiilli* şekli kişi kategorisini de ifade ettiğinden ayrıca kişi zamirine ihtiyaç duyulmaz.

Mecbur ile yapılan gereklilik çekiminde teklik ve çokluk üçüncü kişide *i-* fiili bildirme ekiyle tamamlanır.

Lazım ile yapılan gerekliliğin olumsuz şekli *i-* fiilinin olumsuzu olan *dil* (değil) sözcüğüyle ifade edilir. *Lazım dil + istek kipi* şeklindedir.

Soru şekli ise *lazım mi + istek kipi* şeklinde olur.

2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Gereklilik Kipi

Lazım ile yapılan gereklilik *i-* fiilinin görülen geçmiş zaman teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur. Çekim şöyle yapılır:

Tablo 8.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Lazım idi aıaym / aıam	Lazım idi aıaım / -aıık, -am / -om / -aıok
2.	Lazım idi aıasın / aıası	Lazım idi aıasınız
3.	Lazım idi aıısın	Lazım idi aıısınlar / aıısınle:

Lazım ile yapılan gereklilik *ol-* fiilinin görülen geçmiş zaman teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur. Çekim şöyle yapılır:

Tablo 9.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Lazım oldu aıaym / aıam	Lazım oldu aıaım / -aıık, -am / -om / -aıok
2.	Lazım oldu aıasın / aıası	Lazım oldu aıasınız
3.	Lazım oldu aıısın	Lazım oldu aıısınlar / aıısınle:

Bu iki farklı çekim öbeği arasında ufak bir anlam farkı mevcuttur. *Lazım idi* şekli *-mAllydI* anlamının yanı sıra (*ilgili fiil için*) *yapmamakla hata ettim* anlamını da karşılar. *Lazım oldi* yapısı ise sadece *-mAllydI* anlamını karşılar.

Bu çekimlerin soru şekilleri *lazım idi mi + istek kipi* ve *lazım oldi mi + istek kipi* şeklinde olur.

Olumsuz şekilleri ise *i-* fiilinin olumsuzu olan *dil* sözcüğü ve *ol-* fiilinin olumsuz şekli *olmadi* sözcüğü ile yapılır. *Lazım dil idi + istek kipi* ve *lazım olmadı + istek kipi* öbekleriyle yapılır. Prizren, Mamuşa ve İpek ağızlarında *isim-fiilli* şekilleri de aynı şekilde kullanılır. Örneğin *lazım dil idi sülema, lazım olmadı verma* gibi.

Mecbur ile yapılan gereklilik öbekleri de *i-* ve *ol-* fiilleri ile yapılır. Yine burada *i-* ve *ol-* fiilleri kişi eklerini alarak kişi kategorisini karşılarlar. Bu yüzden Prizren ve

Mamuşa ağızlarında daha çok *isim-filli* şekilleri tercih edilir. Ama istek kipli yapılar da kullanılır. Çekim şöyle yapılır:

Tablo 10.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Mecbur idim bekleyeym / bekleyem	Mecbur idik bekleyeım / -yehk, -yam / -yom / -yelok
2.	Mecbur idın bekleyesın / bekleyesi	Mecbur idının bekleyesınız
3.	Mecbur idi beklesın	Mecbur idilar beklesınlar / beklesınle:

Ol- fiili ile yapılan çekim şöyledir:

Tablo 11.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Mecbur oldum + istek kipi	Mecbur olduk + istek kipi
2.	Mecbur oldun + istek kipi	Mecbur oldunuz + istek kipi
3.	Mecbur oldı + istek kipi	Mecbur oldılar + istek kipi

Burada unutulmaması gereken husus *ol-* fiilinin Prizren, Mamuşa ve İpek'te ilerleyici benzeşme nedeniyle *oldom*, *oldon*, *oldok*, *oldonoz* şeklinde ses değişimine uğramasıdır.

2.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Gereklilik Kipi

Lazım ile yapılan gereklilik *i-* fiilinin öğrenilen geçmiş zaman teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur. Çekim şöyle yapılır:

Tablo 12.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Lazım imiş deyeym / deyem	Lazım imiş deyeyım / -yehk, -yam / -yom / -yelok
2.	Lazım imiş deyesın / deyesi	Lazım imiş deyesınız
3.	Lazım imiş desın	Lazım imiş desınlar / desınle:

Lazım ile yapılan gereklilik *ol-* fiilinin öğrenile geçmiş zaman teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur. Çekim şöyle yapılır:

Tablo 13.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Lazım olmuş deyeym / deyem	Lazım olmuş deyeyım / -yehk, -yam / -yom / -yelok
2.	Lazım olmuş deyesın / deyesi	Lazım olmuş deyesınız
3.	Lazım olmuş desın	Lazım olmuş desınlar / desınle:

Bu yapının soru şekli *lazım imiş mi + istek kipi* ve *lazım olmuş mi + istek kipi*, olumsuz şekli ise *lazım dil imiş + istek kipi* ve *lazım olmamiş + istek kipi*, olumsuz soru şekli de *lazım dil imiş mi + istek kipi* ve *lazım olmamiş mi + istek kipi* öbeğiyle yapılır.

2.2.4. Şimdiki Zaman Gereklilik Kipi

Şimdiki zaman gereklilik kipi *ol-* fiilinin şimdiki zaman teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur. Çekim şöyle yapılır:

Tablo 14.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Lazım oli vereym / verem	Lazım oli verehım / -ehık, -am / -om / -ełok
2.	Lazım oli veresın / veresi	Lazım oli veresınız
3.	Lazım oli versın	Lazım oli versınlar / versınle:

Bu yapının soru şekli *lazım oli mi + istek kipi*, olumsuz şekli ise *lazım olmay + istek kipi*, olumsuz soru şekli de *lazım olmay mi + istek kipi* öbeğiyle yapılır.

2.2.5. Gelecek Zaman Gereklilik Kipi

Gelecek zaman gereklilik kipi *ol-* fiilinin gelecek zaman teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur. Çekim şöyle yapılır:

Tablo 15.

Kişi	Teklik	Çokluk
1.	Lazım olacak vereym / verem	Lazım olacak verehım / -ehık, -am / -om / -ełok
2.	Lazım olacak veresın / veresi	Lazım olacak veresınız
3.	Lazım olacak versın	Lazım olacak versınlar / versınle:

Bu yapının soru şekli *lazım olacak mi + istek kipi*, olumsuz şekli ise *lazım olmayacak + istek kipi*, olumsuz soru şekli de *lazım olmayacak mi + istek kipi* öbeğiyle yapılır.

2.2.6. Gereklilik Kipinin Birleşik Zaman Çekimi

2.2.6.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Hikayesinin Gereklilik Kipi

Kosova Türkçesinde birleşik zamanlı fiil çekimleri *i-* fiilinin eklenmemiş şekliyle yapılır. Birleşik zamanlı fiil çekimlerinde *idi-kışı eki* yapısı ile çekimlenir. Ancak gereklilik kipinde analitik çekim öbeğinin unsuru olan *istek kipi* kişileri eklerini aldığı için *i-* fiili kişileri eklenmez.

Öğrenilen geçmiş zaman hikayesinin gerekliliği *lazım* sözcüğünden sonra *i-* veya *ol-* fiilinin öğrenilen geçmiş zaman hikayesinin teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur.

*Lazım imiş*_(görülen geçmiş zaman) + *idi*_(hikaye) + *istek* veya

*lazım olmış*_(görülen geçmiş zaman) *idi*_(hikaye) + *istek* öbeğiyle yapılır.

Örneğin *lazım olmuş idi bekleyeyim (Beklemem gerekmişti)*.

Olumsuz şekli ise *i-* fiilinin olumsuzu olan *dil-* (*değil*) ile yapılır.

lazım dil imiş idi + istek istek öbeğiyle yapılır.

Soru şekli *ol-* fiili ile yapılır.

Lazım olmuş idi mi + istek istek öbeğiyle yapılır.

2.2.6.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Şartının Gereklilik Kipi

Öğrenilen geçmiş zaman şartının gerekliliği *lazım* sözcüğünden sonra *i-* veya *ol-* fiilinin öğrenilen geçmiş zaman hikayesinin teklik 3. kişisi getirilerek oluşturulur.

$Lazım\ imiş_{(görülen\ geçmiş\ zaman)} + ise_{(hikaye)} + istek\ veya$
 $lazım\ olmuş_{(görülen\ geçmiş\ zaman)} ise_{(hikaye)} + istek$ öbeğiyle yapılır.

Bu çekimin olumsuz şekilleri de iki türlü yapılır. Biri *i-* fiilinin olumsuz olan *dil-* ile, diğeri ise *ol-* fiilinin olumsuz şekli (*olmamış*) ile şu şekilde yapılır:

$Lazım\ dil\ imiş_{(görülen\ geçmiş\ zaman)} + ise_{(hikaye)} + istek\ veya$
 $lazım\ olmamış_{(görülen\ geçmiş\ zaman)} ise_{(hikaye)} + istek$

2.3. Yeterlik Fiilinin Yapılışında İstek Kipinin Kullanışı

Yeterlik fiili (iktidarî fiil) Kosova Türkçesinde hem *-Abil* eki ile hem de analitik yapı şeklinde görülmektedir. Analitik yapı *ol-* ve *edebil-* yardımcı unsularından birisi kullanılarak yapılır. Anlam olarak *-Abil* ve *edebil-* bileşik şekilleri bir birlerine yakındır. *Ol-* fiili ile yapılan analitik çekim ise genelde izin isteme soru şekli için kullanılır.

Yeterlik fiili *muktedir olma* (*gücü yetme*), *izni olma* ve *olasılık* anlamlarını ifade eder.

Edebil- fiilinin yeterlik fiilinin bir unsuru olarak Kosova Türkçesinde yaygın bir kullanımı olmakla beraber Prizren Türkçesinde kullanılmaz. Diğer ağızlarda ise aynı anlamda ancak farklı sıklıklarda kullanılır. Arnavutça ile ilişkinin daha yoğun olduğu konuşur gruplarında *edebil-* fiilinin kullanım sıklığının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. *Edebil-* fiili daha çok *gücü yetme*, *muktedir olma*, *ehliyeti olma* anlamları için kullanılır.

Ol- fiili ile yapılan analitik çekim ise genelde *izin isteme*, *icazet isteme*, *onay isteme*, *ricada bulunma*, *emretme* durumlarında soru şeklinde kullanılır. İzin veya onay isteme için ya *-Abil* ekli bitişken şekiller ya da *olur mi* + *istek kipi* öbeği kullanılır. Teklik ve çokluk ikinci kişiye yönelik bir emir şekli de *olurse* + *istek kipi* öbeğiyle yapılır; ancak sınırlı bir kullanım alanı ve sıklığı vardır.

Olasılık anlamı çoğunlukla *olur çi* + *geniş zaman kipi* öbekleriyle karşılanır.

Özetle yeterlik fiili yapımında istek kipinin kullanıldığı durumlar (*edebil* + *kip* + *kişi*) + *istek kipi* veya *olur mi* + *istek kipi* öbekleridir.

Benim babam edebilir kaldırsın bi çuval bugdayi. (Benim babam bir buğday çuvalını kaldırabilir.) örneğinde öznenin babasının bir buğday çuvalını kaldırma gücü olduğu ifade edilmiştir.

Edebilir misin kovasın arabayı? (Araba(yı) sürebilir misin?) örneğinde özneye araba kullanma ehliyetinin bulunup bulunmadığı sorulmuştur.

Olur mi yakasın şporedi? (Sobayı / kuzineyi yakabilir misin?) örneğinde özneye kuzineyi yakma ricasında bulunulmuştur.

Olur mi celam size yatiya? (Size gece yatusına gelebilir miyiz?) örneğinde onay / izin istenmektedir.

Olur mi kapayasın ağzını? [Ağzını kapatabilir misin? (çeneni kapa!)] örneğinde emir anlamı vardır. Bu emir, seyrek olmakla birlikte, *olurse kapayasın ağzını* şeklinde de ifade edilir.

Edebil- ile yapılan yeterlik fiili daha çok geniş zaman (*edebilirim, edebilirsin, edebilir, edebilirsiniz, edebilirsiniz, edebilirler*), şimdiki zaman (*edebilim, edebilirsiniz, edibili, edebilirsiniz, edebilirsiniz, edebilirler*), öğrenilen geçmiş zaman (*edebilmişim, edebilmişsin / edebilmişin, edebilmiştir, edebilmişsiniz, edebilmişler*); daha seyrek öğrenilen geçmiş zamanın şartı (*edebilmiş isem...*), şimdiki zamanın hikayesi (*edebilirdim...*), öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi (*edebilmiş idim...*) şeklinde görülür.

Edebil- fiili Arnavutçada *mund*⁶¹, Sırpçada ise *moći*⁶² modal fiillerinin Kosova Türkçesinde üretilmiş olan kopyasıdır. *Olur* sözcüğü Türkçe sözlükte *isim, sıfat, edat* olarak gösterilmektedir. Ancak Kosova Türkçesinde yeterlik fiili yapımında kullanılan *olur* sözcüğü, *ol-* fiilinin geniş zaman teklik üçüncü kişisi şeklinde kullanılmaktadır. Bu kelime Arnavutça *běj* (*yap-*) fiilinin edilgen anlamlısının Kosova Türkçesindeki bir kopyası olma ihtimali var. Nitekim Arnavutça sözlükte⁶³ *běj* maddesinin 17. anlamı “*geçişsiz 3. kişi. İyi olur; caizdir. Girebilir miyim? Olur, olmaz* (Ēshtë mirë, është e lejueshme, lejohet. *A bën të hyj? Bën, s`bën*)” şeklinde örnek verilerek açıklanmıştır. Arnavutçanın Kosova’da konuşulan Gega lehçesinde *izin, icazet isteme* anlamında “*a ban?*” ifadesi sıkça kullanılan bir yapıdır. Dolayısıyla *olur mi + istek kipi* yapısı Arnavutçadan kopyalanmış görünümü arz etmektedir. Sırpçada yeterlik için tek *moći* modal fiilinin kullanılmasına karşılık Arnavutçada *mund* modal fiili ile *běj* fiili kullanılır. Bu da Kosova Türkçesinde, analitik çekimde *edebil-* (Prizren Türkçesi hariç) ile *ol-* olmak üzere iki fiilin kullanılmasının Arnavutçadan kopyalanmış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

2.4. Durum Ekli veya Eksiz İsim-Fiil ile Yapılan Birleşik (Yardımcı Modal) Fiillerin Kosova Türkçesindeki Karşılıkları

-mAk iste-, -mAYa başla-, -mAYI düşün- gibi yapılar Türkçe gramer kaynaklarında ayrıntılı bir şekilde ele alınmış değiller. Karahan⁶⁴ bu yapılar hakkında şunu belirtmiştir: “*başla-, çalış-, iste* gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiiller, *-mAYa başla-, -mAk iste-, -mAYa çalış-* kalıpları içinde yardımcı fiil olarak da kullanılır ve birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir eder”.

Korkmaz⁶⁵ bu yapıları “belirleyici birleşik fiil” olarak adlandırmıştır.

Bu tür yapıları daha ayrıntılı ele alan bir çalışma Akbaba⁶⁶ tarafından kaleme alınmıştır. Akbaba bu tür yapıları *Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller* şeklinde adlandırmıştır.

Kosova Türkçesinde bu yapılarıdaki durum eki almış veya almamış isim-fiiller *istek kipi*yle yer değiştirir. Ayrıca kelime dizilişi de Hint-Avrupa sentaksına benzer şekilde olur. Yani Standart Türkçedeki *-mAk iste-* yapısı Kosova Türkçesinde *iste- + istek kipi* halini alır. Örneğin *uyumak istiyorum* öbeği *isteym uyuyam / uyuyaym* şeklinde karşılık bulur. Diğer yapılar da benzer şekilde olur.

⁶¹ Agalliu, *a.g.e.*, s. 261.

⁶² Klajn, *a.g.e.*, s. 283.

⁶³ *Fjalor i shqipës së sotme*, Botimi i dytë, Botimet Toena, Tiranë, 2002, s. 107.

⁶⁴ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 15. Baskı, Akçağ, Ankara, 2010, s. 79.

⁶⁵ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 834.

⁶⁶ Dilek Ergöneç Akbaba, “Türkiye Türkçesinde Yapısında “, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Güz 2007, c.1, S. 1, 2007, s. 83-95.

-mAyA başla- Koşmaya başladı yerine başladı koşsun
-mAyI düşün- Eve gitmeyi düşünüyorum yerine düşünim cideym eve gibi.

Yalnız Prizren, Mamuşa ve İpek ağızlarında öbeği oluşturan unsurlardan birincisi kişi işaretleyicisini barındırdığından ikinci öge isim-fiil yapısında kullanılır.

Örneğin *başladı koşsun* yerine *başladı koşma*, *düşünim cideym* eve yerine *düşünim cıtma* eve şeklinde söylenir.

Bu tür yapıların Türkiye Türkçesinin yapısından mı yoksa Kosova Türkçesinin ilişkide olduğu dillerin sentaktik yapılarının kopyalanmasından mı ileri geldiğini tespit etmek ilgi çekici olabilir. Bu özellikler morfolojik ve sentaktik açıdan ele alındıklarında Hint-Avrupa sentaksının kopyalandığı açıkça görülmektedir. Morfolojik açıdan bakıldığında da benzer bir durumla karşılaşırız.

Tablo 16.

TT	Koşmaya (<i>isim-fiil + yönelme hali</i>)	başladı (<i>görülen geçmiş zaman teklik 3. kişi</i>)	
KT ₁		başladı (<i>görülen geçmiş zaman teklik 3. kişi</i>)	koşsun (<i>istek kipi teklik 3. kişi</i>)
KT ₂		başladı (<i>görülen geçmiş zaman teklik 3. kişi</i>)	koşma (<i>isim-fiil</i>)
Ar.		filloi (<i>geçmiş zaman teklik 3. kişi</i>)	me vrapue (<i>infinitif</i>)
Sr.		počeo je (<i>geçmiş zaman + teklik 3. kişi işaretleyicisi enklitik</i>)	da trči (<i>optatif teklik 3. kişi</i>)

Yukarıdaki karşılaştırmadan Kosova Türkçesinde (KT₁) *çekimli fiil + istek kipi* öbeğinden oluşan yapıda her iki unsurun kişi işaretleyicisi barındırdığı görülmektedir. Sırpça yapıda da her iki unsur kişi işaretleyicisi barındırmaktadır. Diğer durumda ise (KT₂) ise birinci öge kişi işaretleyici barındırıp ikincisi barındırmadığı görülüyor. Arnavutçada da benzer yapı söz konusu. Ayrıca KT₁'in ikinci ögesi istek kipi, Sırpçanın ise *optatif*, KT₂'nin ikinci ögesi isim-fiil, Arnavutçanınki ise *infinitif* olduğu görülmektedir. Morfolojik yapıdaki bu benzerlik rastlantı da olabilir. Ancak sentaktik yapının Hint-Avrupa sentaksının bir kopyası olduğunu kabul etmek isabetli olur görüşündeyiz.

(*-mA + iyelik + yükleme hali*) + (*iste-*), (*bekle-*), (*emret-*) gibi kalıplardaki birinci öge de Kosova Türkçesinde öge sırası değiştirilerek *istek kipiyle* karşılanır.

Gitmeni₍₁₎ *istiyorum*₍₂₎, *oturmasını*₍₁₎ *beklemiş*₍₂₎, *ölmelerini*₍₁₎ *emretti*₍₂₎ öbekleri Kosova Türkçesinde *isteym*₍₂₎ *cidesin*₍₁₎, *beklemiş*₍₂₎ *otursun*₍₁₎, *emretti*₍₂₎ *ülsunlar*₍₁₎ şeklinde ifade edilir. Bu tür kalıplarda (Standart Türkçede) birinci öge öznenen etkilenen nesne görevini yerine getirir. Burada bir çeşit geçişlilik söz konusudur. Nesne görevinde olan öge öznenen farklı bir kişi olmak durumundadır. Bu tür öbeklerin Kosova

Türkçesindeki karşılıklarında da özne ile nesneyi karşılayan unsurun kişi işaretleyicisi olmak zorundadır. Dolayısıyla bu tür yapılar *çekimli fiil + istek kipi* şeklinde ifade edilir. Kosova Türkçesinin tamamında böyle yapılar söz konusudur.

Sonuç

İstek kipi Kosova Türkçesinde analitik çekimin bir unsuru olarak yaygın kullanıma sahiptir. Yaygın kullanımına rağmen Kosova Türkçesiyle ilgili yapılmış olan çalışmalarda üzerinde az durulmuş bir konudur. Bu konunun az işlenmiş olmasının bazı geçerli nedenleri vardır. Şimdiye kadarki çalışmalar ağız çalışması olup derlenen metinlere dayanmaktadır. Ağız araştırmaları için yapılan metin derlemelerinde çoğunlukla halk edebiyatı metinleri, somut olmayan kültürel miras ve kaynak kişilerin bazı anıları öne çıkmakta ve bu tür anlatımlarda geçmiş ve geniş zaman kipleri ağırlıktadır. Gereklilik kipi, gelecek zaman kipi, yeterlik fiili gibi yapılar bu tür anlatımlarda daha az başvurulan söylem biçimleridir. Bu nedenle bu çalışmada verilmiş olan örnekler Kosova’da günlük konuşmalardan tespit edilebilmiş veya sonradan üretilerek Kosova Türkçesini konuşan kişilere teyit ettirilmiş örneklerdir.

İstek kipi paradigmasının analitik çekim unsuru olarak kullanıldığı durumların ele alındığı bu çalışmada Johanson’un dil ilişkileriyle ilgili *kod kopyası kuramı* tespitlerinden yola çıkılmıştır. İncelenen kaynaklardan hareketle bu konunun ele alındığı ilk örnek olduğuna kanaat getirdiğimiz bu çalışma Kosova Türkçesinde istek kipi paradigmasının kullanım özelliklerine ışık tutmaya çalışmıştır.

KAYNAKLAR

- AGALLIU, Fatmir, Shaban Demiraj, Mahir Domi, *Gramatika e gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002.
- AKBABA, Dilek Ergönoç, “Türkiye Türkçesinde Yapısında “, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Güz 2007, c. 1, S. 1, 2007, s. 83-95.
- ASLAN, Birsal Oruç, “Kıbrıs Türk Ağız ile Gagavuzcada Gereklilik Yapısı”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, S. 20, 2010, s. 175-186.
- BALCI, Mustafa, “Kosova ve Makedonya Türk Ağızlarında Devrik Cümle Meselesi”, *Avrasya Etüdleri*, 38, 2010, s. 43-60.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK, Ankara, 1990.
- CANGÜR, Ahmet, *Kosova Türkçesi Priştine Ağız Sözdizimi Özellikleri*, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren, 2009.
- CANHASI, Suzana D., *Kosova-Makedonya Türk Ağızlarında Yapım ve Çekim Ekleri*, Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Priştine, 2004.
- CMAJ, Martin, *Albanian Grammar: with exercises, hcrestomathy and glossaries*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1984.
- DEMİR, Nurettin, “Kıbrıs’ta Türkçe”, *Suya Düşen Sancak: Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine İncelemeler*, Nihat Öztoprak ve Bayram Ali Kaya, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 60-79.
- DEMİR; Necati, “Türkçede Gereklilik Kipleri ve Anlamdaşları”, *TDAY- Belleten*, 2003, c. I, s. 11-22.
- DENY, Jean, *Türk Dil Bilgisi*, Çev. Ali Ulvi ELÖVE (1941), Uyarlama: Ahmet BENZER, Kabalcı, İstanbul, 2012.

- ERCİLNASUN, Ahmet B., “Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine”, *Makaleler: Dil - Destan - Tarih - Edebiyat*, Ekrem Arıkoğlu, Akçağ, Ankara, 2007, s. 364-370.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak, İstanbul, 2004.
- Fjalor i shqipes së sotme*, Botimi i dytë, Botimet Toena, Tiranë, 2002.
- GÜLENSOY, Tuncer, “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, *TDAY-Belleten*, 1984, s. 87-147.
- GÜLSEVİN, Gürer, *XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları: Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihi Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi Örneği*, TDK, Ankara, 2017.
- GÜNŞEN, Ahmet, “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları”, *Turkish Studies*, 4/8, 2009, s. 225-254.
- HAFIZ, Nimetullah, *Prizren Türk Halk Edebiyatı Metinleri ve Ağız Hususiyetleri*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1975.
- İĞCİ, Alpay, *Viçitırın-Kosova Türk Ağzı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010.
- JABLE, Ergin, *Kosova Türk Ağızları-İnceleme, Metin, Sözlük*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2010.
- JOHANSON, Lars, *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, Çev. Nurettin DEMİR, TDK, Ankara, 2007.
- JUSUF, Sureja, *Prizrenski Turski Govor*, Jedinstvo, Priština, 1987.
- KARHAN, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, 15. Baskı, Akçağ, Ankara, 2010.
- KORAŞ, Hikmet, “Türkiye Türkçesinde Gerekliklik”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 17, 2014, s. 135-154.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK, Ankara, 2009.
- MOLLOVA, Mefkür, “Balkanlardaki Türk Ağızlarının Tasnifi”, *TDAY-Belleten*, 1999, 1996, s. 167-176.
- MORİNA, İrfan, *Mamuşa Türk Halk Ağzı Üzerinde Dil Araştırması*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1985.
- NÉMETH, Gyula, “Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine”, *TDAY-Belleten*, 1981, s. 113-167.
- NÉMETH, Gyula, *Vidin Türkleri: Ağız Araştırmaları: Folklorik Metinler Üzerinde*, Çev. Abdurrahman GÜZEL, TDK, Ankara, 2014.
- ÖZKAN, Prof. Dr. Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- PIPER Predrag, Ivan KLAJN, *Normativna Gramatika Srpskog Jezika*, 2. dopunjeno i izmenjeno izdanje, Matica Srpska, Novi Sad, 2014.
- SÜLÇEVŞİ, Nebahat, “Kosova Türk Ağızlarında Şimdiki ve Geniş Zaman Kipinin Yapılışı”, *Dil Araştırmaları*, S. 12, 2013, s.175-190.
- Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK, Ankara, 2005.
- Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*, TDK, İstanbul, 1935.

